

РИНКОВІ ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ ПІВДЕННОГО РЕГІОНУ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. У сучасному світі сільське господарство розглядається як один із основних факторів економічного і, передусім, соціального розвитку. За оцінками світового банку, зростання ВВП, обумовлене сільським господарством, щонайменше удвічі ефективніше сприяє скороченню бідності, ніж зростання ВВП, що отримане за рахунок інших галузей. Виробництво сільськогосподарської продукції є джерелом доходів понад 60% працездатного сільського населення. Але в сільському господарстві склалася ситуація, за якої функціонування та розвиток підприємств відбувається в умовах недосконалої організаційно-економічного механізму господарювання, розбалансованості взаємозв'язків у ланках агропромислового комплексу, нестабільності нормативно-законодавчого забезпечення виробництва і ринкового обігу продукції.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій. Питанням об'єктивної оцінки стану агропромислового комплексу та визначення тенденції його подальшого розвитку приділена значна увага в роботах багатьох вітчизняних дослідників. Так, різні аспекти порушеної проблеми висвітлюються в роботах таких провідних учених, як В.М. Алексійчук, В.Г. Андрійчук, А.М. Білоченко, О.В. Боднар, О.Г. Булавка, О.Є. Гудзь, М.Я. Дем'яненко, В.С. Дієсперов, Б.В. Духницький, С.М. Кваша, М.І. Кісіль,

М.Ю. Кожем'якіна, В.С. Лобас, Ю.О. Лупенко, М.Й. Малік, Т.В. Мацибора, В.Я. Месель-Веселяк, С.А. Навроцький, Т.О.Осташко, Б.Й. Пасхавер, М.І. Пугачов, О.Д. Радченко, П.Т. Саблук, П.А. Стецюк, Л.Д. Тулуш, М.М. Федоров, О.В. Ходаківська, О.Г. Шпикуляк, О.М. Шпичак та інші. Незважаючи на вагомий напрацювання, проблема визначення ключових напрямів подальшого розвитку агропромислового комплексу потребує поглибленого вивчення.

Формулювання цілей статті. Основним завданням статті є оцінка сучасного стану та визначення перспектив розвитку агропромислового комплексу Південного регіону.

Виклад основного матеріалу дослідження. Продукція сільського господарства є ресурсною складовою виробництва у різних галузях національного господарства, а у харчовій промисловості – її основою. Від ступеня насичення ринку продовольчими товарами сільськогосподарської переробки, їхньої якості та ціни (доступності) залежить забезпечення населення продуктами харчування, що в свою чергу є однією з основних задач виробництва. Розглянемо стан сільського господарства Південного регіону у рослинництві та тваринництві за показниками рентабельності (збитковості) виробництва основних видів сільгосппродукції (табл. 1).

Таблиця 1

Рівень рентабельності (збитковості) виробництва основних видів продукції сільського господарства¹ на підприємствах Південного регіону за 2013-2015 роки, %

Види сільгосп-продукції	Херсонська область			Одеська область			Миколаївська область		
	2013	2014	2015	2013	2014	2015	2013	2014	2015
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Продукція сільського господарства і послуги	16,4	27,5	55,5	12,5	28,4	39,0	21,1	32,1	42,7
Рослинництво і тваринництво	16,2	27,9	56,0	12,7	28,7	39,7	20,8	32,0	43,5
Рослинництво	10,4	26,6	61,4	15,3	31,8	41,9	25,2	35,3	46,8
Зернові та зернобобові культури	-7,3	19,8	46,7	6,5	27,3	33,4	10,1	28,5	33,6
Насіння соняшнику	16,4	22,8	84,4	29,4	41,9	53,8	41,2	44,5	63,7
Цукрові буряки (фабричні)	–	–	–	–	–	–	-12,4	-4,9	0,4
Картопля	43,2	51,0	16,9	73,6	43,7	68,0	8,3	40,3	-1,7
Овочі відкритого ґрунту	8,3	18,0	41,2	-0,6	23,1	62,6	-2,0	18,9	28,1

Закінчення табл. 1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Тваринництво	36,5	31,2	5,4	-14,8	-9,8	-5,3	-14,7	3,7	-3,8
Велика рогата худоба на м'ясо	-55,2	-52,0	-27,1	-43,5	-34,4	-28,4	-57,7	-50,0	-30,5
Свині на м'ясо	3,3	16,9	12,9	-6,7	0,5	1,5	-29,3	-8,9	-6,7
Вівці і кози на м'ясо	-55,9	-58,0	-44,9	-31,8	-46,1	-20,2	-40,6	-47,4	-8,7
Птиця на м'ясо ²	-39,9	-42,3	-4,5	-52,8	-21,3	-35,1	-68,2	-57,9	-66,3
Молоко	19,1	17,2	14,4	-2,2	-0,3	-3,8	19,0	6,0	9,8
Яйця курячі	70,7	55,2	56,0	10,6	-23,2	24,8	7,7	44,3	12,7
Вовна	-68,8	-84,1	-68,6	-69,2	-55,8	-42,7	-61,5	-44,3	-46,2

¹ Без ПДВ, бюджетних дотацій і доплат; до оподаткування.

² Без промислової переробки.

Джерело: складено автором на основі даних [1-3].

Статистична обробка показника рентабельності сільгосп підприємств Південного регіону за 2013-2015 роки показала, що виробництво продукції сільського господарства було досить ефективним. Лідером серед областей Південного регіону за показником рентабельності продукції сільського господарства і послуг у 2013 та 2014 роках була Миколаївська область (відповідно 21,1% та 32,1%), а у 2015 році – Херсонська область (55,5%).

Аналіз динаміки показників рентабельності свідчить, що рівень рентабельності сільськогосподарського виробництва (без урахування бюджетних дотацій і доплат) в Херсонській області в 2015 році у цілому склав 55,5% проти 27,5% у попередньому 2014 році та 16,4% у 2013 році; в Одеській області – в 2015 році у цілому склав 39,0% проти 28,4% у попередньому 2014 році та 12,5% у 2013 році; в Миколаївській області – в 2015 році у цілому склав 42,7% проти 32,1% у попередньому 2014 році та 21,1% у 2013 році.

Серед продукції рослинництва Південного регіону за 2013-2015 роки найбільша рентабельність спостерігається у насіння соняшнику (84,4% у 2015 році в Херсонській області), картоплі (73,6% та 68,0% відповідно у 2013 та 2015 роках в Одеській області) та овочів відкритого ґрунту (62,6% у 2015 році в Одеській області). Збитковою продукцією рослинництва, що мала від'ємне значення показника рентабельності, були наступні види: зернові та зернобобові культури (-7,3% у 2013 році в Херсонській області), цукрові буряки (-12,4% та -4,9% відповідно у 2013 та 2014 роках в Миколаївській області), картопля (-1,7% у 2015 році в Миколаївській області) та овочі відкритого ґрунту (-0,6% та -2,0% в 2013 році відповідно в Одеській та Миколаївській областях).

На жаль продукція тваринництва у цілому на підприємствах Одеської та Миколаївської областей залишається збитковою (крім 2014 року в Миколаївській області), а в Херсонській області спостерігається зниження рівня рентабельності продукції тваринництва з 36,5% в 2013 році до 5,4% в 2015 році.

Серед продукції тваринництва Південного регіону протягом 2013-2015 років рентабельними є лише наступні види:

– свині на м'ясо (3,3%, 16,9% та 12,9% відповідно у 2013, 2014 та 2015 роках в Херсонській області; 0,5% та 1,5% відповідно у 2014 та 2015 роках в Одеській області);

– молоко (19,1%, 17,2% та 14,4% відповідно у 2013, 2014 та 2015 роках в Херсонській області; 19,0%, 6,0% та 9,8% відповідно у 2013, 2014 та 2015 роках в Миколаївській області);

– яйця курячі (70,7%, 55,2% та 56,0% відповідно у 2013, 2014 та 2015 роках в Херсонській області; 10,6% та 24,8% відповідно у 2013 та 2015 роках в Одеській області; 7,7%, 44,3% та 12,7% відповідно у 2013, 2014 та 2015 роках в Миколаївській області).

В цілому прибутки від реалізації продукції сільського господарства і надання послуг у рослинництві і тваринництві в Херсонській області в 2015 році отримали 94,2% підприємств, сума одержаного ними прибутку склала 3,4 млрд грн, у середньому на одне підприємство припадала сума прибутку в розмірі 9,2 млн грн (у 2014 р. – відповідно 76,9%, 1,4 млрд грн та 4,8 млн грн). Водночас в Херсонській області в 2015 році 5,8% підприємств отримали збитки від сільськогосподарського виробництва, сума яких у розрахунку на одне підприємство становила 1,4 млн грн (у 2014 р. – відповідно 23,1% та 1,2 млн грн) [1].

В Одеській області з прибутками від сільськогосподарської діяльності закінчили 2015 рік 90,9% аграрних підприємств, сума одержаного ними прибутку склала 3,4 млрд грн, у розрахунку на одне підприємство припадало прибутку в розмірі 5,6 млн грн (у 2014 р. – відповідно 83,2%, 1,7 млрд грн та 3,1 млн грн). Водночас частка збиткових господарств в Одеській області в 2015 році склала 9,1%, сума одержаного ними збитку у розрахунку на одне підприємство дорівнювала 1,2 млн грн (у 2014 р. – відповідно 16,8% та 1,1 млн грн) [2].

Частка прибуткових сільгосп підприємств в Миколаївській області в 2015 році склала 94,7%, які отримали 3,6 млрд грн прибутку, у середньому на одне підприємство припадала сума прибутку в розмірі 8,3 млн грн (у 2014 р. – відповідно 86,7%, 1,7 млрд грн та 4,3 млн грн). Водночас в Миколаївській області в 2015 році 5,3% підприємств отримали збитки від сільськогосподарського виробництва, сума яких у розрахунку на одне підприємство становила 1,9 млн грн (у 2014 р. – відповідно 13,3% та 1 млн грн) [3].

В Україні в останні роки радянської доби проблема усунення збитковості колгоспів та радгоспів була вирішена успішно. У 1990 році в країні було лише 10 збиткових колгоспів і стільки ж збиткових радгоспів при загальній їх кількості відповідно 7,5 тис. та 2,1 тис. одиниць. В умовах адміністративно-командної економіки діяли три потужні цінові важелі, які практично унеможлилювали збитковість господарств. Перший – значне бюджетне дотування роздрібних цін на продовольчі товари, завдяки якому ціни споживача не були «стелею» для цін виробника. Другий – зональна диференціація закупівельних цін, що наближала ціни до витрат у різних природних умовах, включаючи найгірші. Третій – адресна цінова надбавка для малорентабельних і збиткових господарств, яка забезпечувала більше третини прибутку загалом по галузі і не давала збанкрутувати навіть найменш ефективним господарствам. Зазначені методи цінового запобігання збитковості – неринкові. Використання цих методів дозволяло уникнути збитковості господарств шляхом усунення ринкової конкуренції. Зрозуміло, що сучасний стан АПК регіону, а й держави, не може задовольняти суспільство і потребує певних змін [4].

Ринкові трансформації вимагали принципово нової системи аграрного ціноутворення, проте її становлення проходило повільно і болісно: на «дні» рецесії (1998 рік) 92% сільськогосподарських підприємств закінчили господарський рік зі збитками. Головним чинником такого фінансового спустошення агросфери був різкий злам цінового паритету, багаторазове перевищення темпів зростання цін придбання над цінами реалізації в сільському господарстві.

З метою запобігання збитковості сільськогосподарських підприємств у тваринництві, закріплення позитивних тенденцій у рослинництві, а також інших галузях агропромислового комплексу необхідно, насамперед, удосконалити нормативно-правову базу розвитку галузі, сприяти залученню інвестицій у галузь, приділяти більше уваги процесам відтворення та оновлення матеріально-технічної бази АПК, переглянути державну аграрну політику з розвитку сільських територій.

Актуальним питанням в стратегії розвитку сільського господарства Південного регіону є створення інтегрованих структур, які крім об'єднання капіталів різних за формами власності господарств, юридичних і фізичних осіб дає можливість зберегти і примножити успішну в минулому спеціалізацію та виробничо-постачальницькі зв'язки.

Метою стратегії розвитку форм господарювання та інтеграції сільськогосподарського виробництва є: формування збалансованої взаємодоповнюючої диверсифікованої системи господарюючих суб'єктів у сфері сільського господарства, що забезпечує ефективне використання конкурентних переваг галузі, раціональне ведення сільськогосподарського виробництва та використання трудових ресурсів сільської місцевості; сприяння соціально-економічному розвитку сільських територій; збереження кращих історичних традицій та національних уподобань ведення сільського господарства, культурно-етнографічної спадщини [5, с. 42-43].

Аграрні товаровиробники повинні інтегруватись із переробними і сервісними підприємствами, що надасть їм свої незаперечні переваги: переробні потужності будуть сприяти більш повному збалансуванню з можливостями виробництва сировини і гарантують їм участь у розподілі і отриманні доходів від реалізації кінцевої продукції. Крім того, залучення до агропромислової інтеграції підприємств транспорту, заготівельних організацій, хлібоприймальних пунктів, фінансово-банківських установ та інших організацій надасть можливість сформувати компактні агропромислові структури територіального рівня, яким під силу розв'язання не лише виробничих проблем, а й завдань зміцнення та розвитку соціальної інфраструктури Південного регіону (табл. 2).

Агроформування створюються на базі різних правових форм відносин, обраних учасниками інтеграційного об'єднання на довгостроковий період або на час кризових явищ, і можуть змінюватися відповідно до ринкових та інших обставин.

Стратегічна мета конкурентоспроможності підприємства нової формації (агроформування) – стабільна інтеграція в світову економіку, наближення до європейських стандартів бізнесу і якості, виробництво екологічно чистої продукції, використання високих технологій, створення передумов для вільної торгівлі з ЄС. Вирішення цих проблем автор бачить у впровадженні послідовної політики формування в регіонах стабільних ринків сільгосппродукції, в першу чергу, продукції власного виробництва.

Саме організація збалансованої логістики товароруку на внутрішніх ринках (при очевидній наявності сировинної бази, тобто, вирощеної сільгосппродукції) має передбачати не тільки виробництво, а її первинну й подальшу переробку, а також сортування, зберігання, ефективну дистрибуцію тощо –

надасть регіональній економіці додаткові ресурси розвитку [6, 7, 8].

Ефективна реалізація стратегії агропромислової інтеграції забезпечить сільгосп підприємствам Південного регіону довгострокове функціонування, а також економічне зростання в умовах кризових явищ.

Відповідні передумови інтегрування сільськогосподарських суб'єктів на національних ринках є – їх тільки необхідно використати шляхом впровадження цілеспрямованої політики [9]. Саме така політика має сприяти виходу сільськогосподарських суб'єктів вітчизняних агропродовольчих ринків на зовнішні [10-12].

Таблиця 2

Стратегічні орієнтири розвитку агропромислової інтеграції господарств Південного регіону

Варіанти	Умови реалізації варіанта
Спеціалізоване аграрне підприємство створює власну переробну і торговельну мережу	Достатність самозабезпечення сировиною. Наявність реальних фінансових інвестицій. Гарантія в ринках збуту. Можливість інтеграції (залучення) інших учасників. Забезпеченість власними кадрами
Переробне підприємство через відкрите акціонування інтегрується з виробником сировини	Можливість збалансування потужності переробки з сировинною базою. Незаповнена місткість ринку і незадоволений платоспроможний попит населення. Потреба міжрегіонального обміну. Територіальна доцільність. Механізм розподілу доходів. Паритетність міжгалузевих: відносин
Аграрні підприємства на кооперативних засадах створюють спільне (профільне) переробне підприємство	Наявність необхідних фінансових можливостей. Ресурсне і кадрове забезпечення переробки. Можливість завантаження потужностей переробки сировиною. Місткість ринку та платоспроможний попит
Об'єднання переробних, аграрних і торговельних підприємств регіону на засадах централізації управління	Добровільність входження в об'єднання. Централізація управління та делегування йому особливих повноважень. Механізм утримання централізованого органу управління. Створення внутрішнього фінансово-розрахункового центру

Висновки та перспективи подальших досліджень в даному напрямі. Проведені дослідження свідчать, що для забезпечення розвитку агропромислового комплексу політика Уряду має бути спрямована на створення належних умов для функціонування суб'єктів господарювання всіх форм власності, забезпечення активізації інвестиційної діяльності, узгодження нормативно-правових документів між собою, усунення правових ніш та колізій. При цьому державна підтримка сільськогосподарських підприємств повинна бути селективною відповідно пріоритетам розвитку економіки і передбачати заходи: запровадження пільг для банків, які кредитують пріоритетні інноваційні програми; створення спеціальних фінансових установ з цільового кредитування; запровадження спеціальних механізмів переобліку векселів сільськогосподарських підприємств; податкове стимулювання залучення коштів на інноваційні завдання тощо.

Створення територіальних агропромислових формувань, де можуть бути об'єднані виробники і переробники, торговельні і обслуговуючі сільське господарство підприємства дозволить координувати господарську діяльність, добровільну централізацію ряду функцій технологічного і науково-технічного

розвитку, матеріально-технічне постачання, інвестиційну діяльність тощо. В таких агропромислових формуваннях стає можливим створення компактних сировинних зон відповідно до потенціалу переробки, відпрацювання на взаємовигідних засадах відносин розрахунків за сировину, надання аграрним підприємствам на вигідних умовах кредитних ресурсів, залучати їх до реалізації кінцевої продукції, організувати центр вивезення сировини транспортом переробних чи обслуговуючих підприємств.

Література

1. **Сайт** Головного управління статистики у Херсонській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ks.ukrstat.gov.ua>. 2. **Сайт** Головного управління статистики в Одеській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.od.ukrstat.gov.ua>. 3. **Сайт** Головного управління статистики в Миколаївській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mk.ukrstat.gov.ua>. 4. **Осташко Т.О.** Аграрний сектор: час принципово змінити орієнтири розвитку / Т.О.Осташко, Б.Й.Пасхавер // Дзеркало тижня. – 2010. – № 26. – С.10-11. 5. **Стратегічні** напрями розвитку сільського господарства України на період

до 2020 року / за ред. Ю.О. Лупенка, В.Я. Месель-Веселяка. – К: ННЦ «ІАЕ», 2012. – 182 с. 6. **Павлов О.І.** Державне регулювання інтеграційних процесів на стратегічних агропродовольчих ринках / О.І. Павлов, В.М.Лисюк, Т.В.Деркач // Економіка харчової промисловості. – 2015. – Т. 7, вип. 3. – С. 32-40. 7. **Лисюк В.М.** Методологія секторного аналізу продовольчого ринку (на прикладі ринку молока і молочної продукції) / В.М.Лисюк, А.В.Чмут, Н.Л. Шлафман // Агроінком: науково-практичне видання. – 2012. – №4-6. – С. 6-11. 8. **Чмут А.В.** Передумови активізації інтеграційних зв'язків на ринку молочної продукції України / А.В. Чмут, В.М. Лисюк // Таврійський науковий вісник. – 2011. – Вип. 74. – С.263-269. 9. **Формирование** конкурентоспособности в контексте регионального развития: (монография) / Б.В.Буркинський, В.М.Лисюк и др.; под ред. Б.В.Буркинського. – Одеса: ИПРЭИ НАН України, 2009. – 334 с. 10. **Стратегія** розвитку промислового комплексу регіону (орієнтири, ресурси, обмеження): монографія / Б.В. Буркинський, В.М. Лисюк та ін.; за ред. Б.В.Буркинського, В.М.Лисюк. – Одеса: ИПРЕД НАН України, 2008. – 321 с. 11. **Лисюк В.М.** Логістичні чинники розвитку аграрних ринків / Л.М. Лисюк // Стратегія розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року: зб. матеріалів. – Київ: НМЦ «Інститут аграрної економіки», 2013. – С. 621 – 625. 12. **Лисюк В.М.** Механізми зовнішньоекономічної інтеграції ринків сільгосппродукції і продовольства / В.М. Лисюк, Т.В. Деркач // Сучасні проблеми та перспективи міжнародної інтеграції аграрного сектору економіки України: зб. матеріалів. – Київ: НМЦ «Інститут аграрної економіки», 2015. – С. 196 – 200.

Олійник Н. М. Ринкові перспективи розвитку агропромислового комплексу Південного регіону України

У статті аналізуються сучасний стан і тенденції розвитку сільського господарства Південного регі-

ону. Вивчено стратегічні цілі інтеграції агропромислових господарств Південного регіону. Обґрунтовано доцільність створення регіональних агропромислових одиниць, а також побудова ефективної логістики аграрних ринків для сталого соціально-економічного розвитку регіону.

Ключові слова: ринок аграрної продукції, стратегія інтеграції агрофірм, агропромислові об'єднання на аграрному ринку, логістика ринку.

Олійник Н. М. Рыночные перспективы развития агропромышленного комплекса Южного региона Украины

В статье анализируются современное состояние и тенденции развития сельского хозяйства Южного региона. Изучены стратегические цели интеграции агропромышленных хозяйств Южного региона. Обоснована целесообразность создания региональных агропромышленных единиц, а также построение эффективной логистики аграрных рынков для устойчивого социально-экономического развития региона.

Ключевые слова: рынок аграрной продукции, стратегия интеграции агрофирм, агропромышленные объединения на агорынке, логистика рынка.

Oliinyk N. M. Market prospects of agriculture Southern region of Ukraine.

The article analyzes the current state and trends of agriculture of the Southern region. Studied strategic goals of integration of agro farms Southern region. The expediency of creation of regional agro-industrial units for sustainable socio-economic development.

Keywords: agriculture market, strategic of integration of agro farms, agro-industrial units in agriculture market, logistics market.

Стаття надійшла до редакції 26.05.2016

Прийнято до друку 22.06.2016